

ՏԱԹԵՎԻԿ ՄԵՐՋԱՆՑԱՆ

ԵՊՀ հայ բանասիրության ֆակուլտետի՝
ակադ. Հր. Թամրազյանի անվան
հայ գրականության պատմության
ամբիոնի հայցորդ
ՀՏԴ 821.19.0

**ԲԱՐՈՑԱՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ԱՆԿՄԱՆ ԸՆԴՀԱՆՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
ՆԱՐ-ԴՈՍԻ «ՀՈԳՈՒՆ ՎՐԱ ՀԱՍՍՎ» ԵՎ «ՄԵՎ ՓՈՂԵՐԻ ՏՈՎՈՍԸ»
ՆՈՐԱՎԵՊԵՐՈՒՄ**

Բանալի բառեր և արտահայտություններ. Բարոյահոգեբանական անկում, «Հոգուն վրա հասավ», «Սև փողերի տոկոսը», օտարված մարդիկ, կյանքի մշտատև ընթացք, հոգս, պարտականություն, բանականություն, խիղճ:

Ключевые слова и выражения: нравственно-психологическое падение, «Нет моченьки», «Процент с медяков», отчужденные люди, повседневное течение жизни, забота, обязанность, рассудок, совесть.

Key words and expressions: moral-psychological decline, “Hogun vra Hasav” (“The Soul was Saved”), “Sev Pogheri tokosy” (“The Percentage of Black Money”), alienated people, life-long process, burden, commitment, rationality, conscience.

19-րդ դարավերջի և հաջորդ դարասկզբի հայ գրականության քննադատական իրապաշտության հոգեբանական ուղղության աննախադեպ զարգացումը պայմանավորված է Նար-Դոսի յուրօրինակ ստեղծագործությամբ: Այս գրողի զուսպ անհատականությունը, պարզ, բայց ոչ երբեք պարզունակ գրելաոճը, ինչպես նաև ստեղծագործական նուրբ խառնվածքն ու գեղագիտական խորաթափանց տեսողությունը յուրովի արտացոլեցին ժամանակաշրջանի հայ հանրային-քաղաքական կյանքի բեկումնային տեղաշարժերը: Կյանքի, մահվան առեղծվածի մեկնաբանման, ինչպես նաև բարոյահոգեբանական մի շարք որակների անկումների շուրջ նարդոսյան լրջմիտ հարցադրումները շարունակում են պահպանել իրենց արդիական հնչեղությունը նաև այսօր, որովհետև արվեստի ճշմարիտ երկերը տարածաժամանակային տիրույթներում նորովի են մեկնաբանվում հարափոփոխ սերունդների կողմից: Այս մասին են վկայում Ստ. Զորյանի թողած հուշերի պատառիկները. *«Մկզբում անուշադիր մնացած ու չգնահատված, նա, իր նուրբ արվեստով, հետզհետե արժանացավ և*

արժանանում է սերունդների ուշադրության ու գնահատության, որպես մեր արձակի լավագույն վարպետներից մեկը, թերևս ամենանուրբը:

Ժամանակակիցների համեմատ նա (**Նար-Ռոսը**. – ընդգծումը մերն է – Տ. Մ.) ծայրահեղորեն համեստ էր. Սակավախոս, ինքնամփոփ ու հայեցական բնավորությամբ՝ երբեք չէր խոսի իր անձի մասին, երբեք զգացնել չէր տա, որ ինքը վիպասան է կամ գրականությամբ զբաղվող մարդ. Մինչև ինքը չխոսեիր՝ նա խոսք չէր բանա գրողների և գրականության մասին, մանավանդ իր գործերի մասին¹:

Անուրանալի է Նար-Ռոսի «Մեր թաղը» ընդհանուր խորագիրը կրող նորավիպաշարի խնդրո առարկա նորավեպերի գաղափարագեղարվեստական, ճանաչողական արժեհամակարգի, կառուցվածքային, պատումային, ժանրային յուրահատկությունների, ինչպես նաև կերպարների հոգեբանության բացահայտման միջոցների ու եղանակների շուրջ ստեղծված գրականությունը: Գրական ասպարեզ մտնելով մարդկային ճակատագրի նկատմամբ ունեցած մտահոգ ու անհանգիստ խոհերով և մտածումներով՝ հոգեբանական իրապաշտության այս անխոնջ վարպետը փորձում էր «գրականության միջոցով մաքրել մարդու ճակատին քսված մուրը», ցույց տալ՝ սոցիալ-հասարակական տեղաշարժերն ինչ արտացոլում են ստանում մարդկային ներաշխարհում, ինչ է կատարվում մարդու ճակատագրի հետ, և ինչպես է նա դիմագրավում կյանքի դժվարություններին: «Հայտնագործելով այդ աշխարհը, գրողը, հիրավի, հայտնագործեց նաև իրեն, իր գեղարվեստական տաղանդի ուժն ու հմայքը»², – գրում է ակադ. Ս. Սարինյանը:

Այսուհանդերձ, գեղագիտական ուրույն որակներով օժտված այս վարպետը գեղարվեստականացնում է բոլորովին այլ, հույժ կարևոր և բոլոր ժամանակների համար արդիական խորհուրդ, որը շարունակաբար վրիպում է գրականագիտության տեսադաշտից, և որի ուսումնասիրմանն է միտված սույն հոդվածը: Առաջադրված հիմնախնդիրը բավական ուշագրավ է, որովհետև հեղինակը փոքրածավալ ստեղծագործությունների միջոցով դիտարկում է առաջին հայացքից պարզունակ և սովորական, բայց ներքուստ մեծ ողբերգություն պարունակող երևույթներ, որոնք ուղղակիորեն առնչվում են մարդու բարոյահոգեբանական հատկանիշների հետ: Հեղինակը, ելնելով այն իրականությունից, որտեղ ապրում է, խոսում է կենսական կարևոր ճշմարտությունների մասին: Այս իմաստով ակադ. Ա.

¹ **Ջորյան Ստ.**, Երկերի ժողովածու 12 հատորով, հատ. 11, Երևան, «Սովետ. գրող» հրատ., 1985, էջ 91-92:

² **Հայ նոր գրականության պատմություն**, 5 հատորով, հատ. 4, Երևան, Հայկական ՄՍՀ ԳԱ հրատ., 1972, էջ 74:

Տերտերյանը իրավացիորեն նկատում է, որ Նար-Դոսի վրա ավելի ուժեղ տպավորություն են թողնում կենսական հանգամանքները: Անտարբեր չլինելով դեպի կյանքի անցուղարձը՝ նա իր խուզարկու և սրատես աչքերով դիտում է կյանքը և *«տալիս է տիպեր»*³:

Գեղագիտական խորաթափանց տեսողականությամբ, բարոյահոգեբանական ընդհանրությունների ամփոփ տիպականացմամբ և գեղարվեստականացմամբ Նար-Դոսը թիֆլիսյան համայնապատկերից առանձնացնում է ինքնահռչակով, անհեռանկար և օտարված մարդկանց մի աշխարհ, որը դուրս է մնացել կյանքի մշտատև ընթացքից: Եվ սա դեռ ամբողջը չէ. Նրանք իրենց վարքագծով կատարյալ չարիք են դարձել ոչ միայն իրենց ընտանիքի, այլև հասարակության համար: Ի տարբերություն զինագործ Ասատուրի, դրոգապան Յագորի⁴ Դավթի ու Արտեմի պարտքի զգացումը բովանդակվում է հարբեցողությամբ և խաղամոլությամբ:

Սոցիումի բերած դժվարությունների հետևանքով հոգսաշատ առօրյայի է վերածվել նախշքար Դավթի (*«Հոգուն վրա հասավ»*) և Արտեմի (*«Սև փողերի տոկոսը»*) կյանքը: Վերջիններիս համար նույնիմաստ հնչեղություն ունեն հոգսի և պարտականության ընկալումները, մինչդեռ դրանք հստակորեն տարոքողված ըմբռնումներ են: Հոգսը մարդկության հավերժական ուղեկիցն է: Ապրելու հոգսն այս մարդկանց մեջ անմնացորդ ոչնչացրել է բանականությունն ու խիղճը, այլ խոսքով՝ տեղի է ունեցել մարդկային ու բարոյական անդառնալի անկում: Մի կողմից ծանր կենսապայմանները ձևավորում են կամային թույլ որակներ, որոնք իրենց հերթին հանգեցնում են ապրելու անկարողության, իսկ մյուսից՝ կաշկանդում հնամենի ավանդույթներով սրբագործված ապրելու պարտադրանքը, որը նաև պարտականության խորհուրդն ունի Դավթի և Արտեմի գիտակցության համար: Այս առումով պրոֆ. Վ. Սաֆարյանը իրավացիորեն ընդհանրացնում է. *«...ամենօրյա թշվառ վիճակը, կարիքն ու չքավորությունը այդ մարդկանց մեջ սպանում է մարդկային շատ հատկանիշներ»*⁵:

Այլ է պարտականության կամ պարտքի ըմբռնումը: Մարդը հասարակության մեջ արմատավորված պարտադրանքի խորհուրդը

³ Տե՛ս **Տերտերյան Ա.**, Երկեր, Երևան, Համալսարանի հրատ., 1980, էջ 109:

⁴ Այս մասին մանրամասն տե՛ս **Մերջանյան Տ.**, Բարոյական անկման նարդոյան ընկալումները (*«Հոպոպ»*, *«Թե ի՞նչ եղավ հետո...»*, *«Ադամամոլթին»*), *«Հայագիտական հանդես»*, N 4 (38), Երևան, 2017, էջ 99-113:

⁵ **Սաֆարյան Վ.**, Գրողի և կերպարի անհատականությունը, Երևան, Մակմիլան-Արմենիա հրատ., 2001, էջ 193:

ընկալում է երկու իրարամերժ դիտանկյուններից: Դրանցից առաջինը պատժելիության հեռանկարից առաջացած վախն է, որը բնորոշվում է որպես ենթագիտակցական ու բնագդային երևույթ, իսկ երկրորդը պարտքի գիտակցումն է: Մարդը գիտակցում է, որ իր առջև դրված պարտքը կամ պարտականությունն ինքը պիտի կատարի: Եթե հայրական պարտքի զգացումը Դավթի համար սահմանափակվում է թեկուզ երեխայի ձեռքից հափշտակված «*մի աբասի*» (**քսան կոպեկ** – ընդգծումը մերն է – Տ. Մ.) փողով հարբեցողության գիրկը նետվելով, ապա Արտեմի համար որդիական պարտականությունը բովանդակվում է մորը մի քանի «*սև փողեր*» տալով և ապա դրանց դիմաց նրան կողոպտելու հեռանկարով:

Ուշագրավ է, որ թե՛ Նար-Դոսի, թե՛ Գրիգոր Ձոհրապի նորավեպերի հերոսները նույն «փոքր» մարդիկ են: Հոգսը, կարիքն ու նյութական գրկանքները նրանցից ոմանց նետել են կյանքի հատակը, և այդ մարդիկ խորապես գիտակցում են, թե որքան նեղ է այն ջրափոսը, ուր իրենց նետել է կյանքը: Տրամագծորեն հակառակ են, սակայն, փրկության եղանակները: Ձոհրապի Հուսեփ աղան, օրինակ, մինչև վերջ պահպանում է իր բարոյական բարձր կեցվածքը, հայրական առողջ բնագդները (նա իր 14-15 տարեկան դուստրերին ջանում է ցավ չպատճառել, անհաղորդ պահել օր օրի նվազող իր դրամագլխից) և գերադասում է գնալ ինքնառաջնացման, մինչդեռ նարդոսյան նախշքար Դավիթն ու խաղամուկ Արտեմը դրսևորում են բարոյական անկման անմարդկային ու ցնցող վիճակներ: Երկուսն էլ «փրկվում են»:

«Մեր թաղը» նորավիպաչարի առաջին նորավեպերում գլխակորույս խառնաշփոթության նկատմամբ սկզբնավորված անհանգստությունն ու մտահոգությունն իրենց կատարելությանն են հասնում «Հոգուն վրա հասավ» նորավեպում: Ընթերցողի վրա խոր ազդեցություն է թողնում այս նորավեպի սկզբում ներկայացված փոթորկոտ բնապատկերը, որն ուղղակիորեն աղերսվում է Դավթի անհանգիստ ներաշխարհի վայրիվերումների հետ: Սոցիալական անբարենպաստ վիճակը զուգահեռելով հերոսի ներաշխարհային զարգացումներին՝ գրող-հոգեբանը կատարում է լուրջ ընդհանրացումներ: Հարափոփոխ ժամանակների անցումների ընթացքում Նար-Դոսը նկատում է, որ մարդը, կորցնելով իր բարոյահոգեբանական որակները, վերածվում է բնագդով առաջնորդվող գազանի: Այս երևույթը գրականության պատմության ընթացքում միշտ զբաղեցրել է մարդկության և հատկապես գրողների ուշադրությունը: Ահա նրանցից մեկն էլ Նար-Դոսն է, որին հուզում էր անդառնալիորեն կործանվող գեղեցկությունների ողբերգության մշուշոտ պատճառները: Բոլոր ժամանակների համար միշտ արդիական թեման Նար-Դոսը հասցնում է մեծ ընդհանրացման՝ ցույց տալով, որ *մարդը կույ է գնում նոր*

հարաբերություններին, կորցնում է մարդկային իր բնավորությունն ու անհատականությունը⁶:

Նախշքար Դավթի ընտանիքը հազիվ է դիմակայում հոգսաշատ առօրյայի բեռան տակ: Կոդոպտվել է ընտանիքի հոր ներաշխարհը. Նա տանը դարձել է բռնակալ, իսկ դրսում՝ խեղճուկրակ հարբեցող: Նրա բռնեցքի հարվածի ահից ու հատընտիր հայհոյանքների տարափից սարսափած կինն ու երեխաներն աջ ու ձախ են ծվարում: Արհեստավորը կարծես շեղվել է կյանքի բնականոն ուղեծրից՝ առօրյա կյանքի հոգսը թողնելով կնոջ՝ Մայինի ուսերին. «Տունը ինքն էր պահում (Մայինը. Ընդգծումը մերն է – Տ. Մ.), երեխաներին ինքն էր հագցնում, կերակրում իր ձեռքերի աշխատանքով, ուրեմն էլ ինչացո՞ւ էր այդ միշտ արբած մարդը, էլ ի՞նչ սրտով էր բղավում, հայհոյում, ծեծում, ինչո՞ւ և ի՞նչ իրավունքով»:

Հեղինակի կողմից հնչեցրած ճարտասանական այս հարցերը մտատանջում էին նաև Մայինին, որը ոչ մի կերպ չէր գտնում հիմնավոր և սպառիչ պատասխան: Նար-Դոսը սոցիալական դաշտում մարդու կենսակերպի դրսևորման միջոցով քայլ առ քայլ լուսաբանում է նաև նրա բարոյահոգեբանությունը: Նա շատ լավ գիտի մարդու երկակի բնույթը: Վաղնջական ժամանակներից մարդու գիտակցությունը տատանվում է հոգու և մարմնի անհամատեղելի հարթություններում: Նախշքար Դավիթը մոռացել է իր հոգևոր արժեքները, օրերով հարբում է՝ առանց երեխաների և կնոջ մասին մտածելու: Խմելու նկատմամբ հակումը մարդուն ամենաուղիղ և կարճ ճանապարհով գրկել է բանականությունից և ուղղորդել դեպի գազանային բնագոյ: Դավթին հավասարակշռությունից հանում է ոչ միայն ընտանիքի ցավի նկատմամբ իր անգործությունը, այլև խմիչքի բացակայությունը: Բայց հատկանշական է, որ բնագոյով առաջնորդվող հարբեցողը օդու ծարավին հագուրդ տալու համար սկսում է մտածել *«կյանքի և մահվան առեղծվածի առջև կանգնած մարդու մտատանջանքով»⁷*: Պահվածքի այսօրինակ դրսևորումը, ըստ պրոֆ. Վ. Սաֆարյանի, դիտարկելի է *որպես շատ իրական մարդու հոգեկերյուծություն⁸*:

Այս ստեղծագործությունն ավարտվում է մի տեսարանով, որն էլ թույլ է տալիս այն դիտարկելու նորավեպի ժանրային տիրույթներում. *«Դավիթը*

⁶ Տե՛ս **Հովհաննիսյան Գ.**, Նար-Դոս, Երևան, Հայկական ՍՍՌ ԳԱ հրատ., 1959, էջ 34-35:

⁷ **Նար-Դոս**, Երկերի ժողովածու 5 հատորով, հատ. 1, Երևան, «Հայաստան» հրատ., 1968, էջ 71:

⁸ Նույն տեղում, էջ 74:

⁹ **Սաֆարյան Վ.**, նշվ. աշխ., էջ 194:

փողի անունը լսելուն պես ծոխ նման թռավ տեղից և մի ուսայունով հասավ դռան մոտ...

...Դավիթը փողը թոցրեց գետնից և խելագարի պես դուրս թռավ...»¹⁰:

Բոլոր ժամանակների համար միշտ արդիական, հարմարվողական և դյուրաշարժ այս ժանրը ենթադրում է փոքր ծավալ, նորություն կամ արտասովորի առկայություն, կառուցողական սեղմ պատում, դրամատիկ տարրի առկայություն, գործողության լարում, դիպաշարի սրընթաց զարգացում (միագիծ դիպաշար) և անսպասելի ավարտ: Նորավեպի հակիրճությունն ու բովանդակությունը երաշխավորում են նրա արժեքավորությունը: Նորավեպում դրամատիզմի առկայության առումով հատկանշական է Հակոբ Օշականի հետևյալ ձևակերպումը. «*Նորավեպը թատերական փոքրիկ կառույց մըն է որուն մեջ տիրական է արագությունը գործողության*»¹¹:

Ժանրային այս առանձնահատկությամբ է բնորոշվում նաև մյուս՝ «Մև փողերի տոկոսը» նորավեպը: Այստեղ նույնպես նկատելի է անհեռանկար մարդու նորավիպաշարային դասական օրինակը: Խաղամոլ և հարբեցող Արտեմը վերահաս չարիք է դարձել իր ծեր մոր՝ Մարանի համար: Այս նորավեպում բարոյահոգեբանական որակները քննվում են հակադրամիասնության սկզբունքով: Պառավ Մարանը մայրական բնագոյով սիրում է ոչ միայն իր որդուն, որը վաղուց արդեն մոռացել էր որդիական սիրո և պարտականության մասին, այլև իր «*երկու հատիկ*» հավերին, որոնք նրա օրվա ապրուստի միակ աղբյուրն ու հույսն էին: Նա երբեք չէր քնում, մինչև որ չէր ստուգում նրանց ներկայությունը «*խորճիթի պուճախում*»¹²:

Գեղագետ-հոգեբանը հակադրականության միջոցով ցույց է տալիս մարդկային էության տարաբևեռ կողմերը: Հայ իրականության մեջ գեղարվեստականացվում է որդիական անտարբերությունը, որն ահագանգ է նաև մեր օրերում: Սակայն մարդկային էությունների դրսևորման կերպերը երբեք չեն կարող կրկնվել: Մարանի՝ հավերին նվիրված լինելու հանգամանքը այս նորավեպում պատահական չէ. Նար-Դոսը նրբորեն ցույց է տալիս կնոջ հոգեբանության նախաստեղծ, անխառն ու անխաթար մաքրությունը:

Նորավիպագրության տիպաբանական համապատկերում այսպիսի երևույթ է նկատվում նաև Համաստեղի «Տափան Մարգար» նորավեպում:

¹⁰ **Նար-Դոս**, նշվ. հրատ., էջ 76:

¹¹ **Օշական Հ.**, Համապատկեր արևմտահայ գրականութեան, հատ. 6, Արուեստագետ սերունդ, Պէրյուք, Տպ. Համագգային, 1968, էջ 255:

¹² Տե՛ս **Նար-Դոս**, նշվ. հրատ., էջ 98:

Գոմեշների և Մարգարի միջև չկա ոչ մի խոսք ու գրույց. Նրանք իրար ճանաչում են միմյանց ներկայությունից: Տանը հանգստանալու ժամանակ անգամ Մարգարի միտքը բնության հետ է: Սա ուժի և աշխատանքի խորհրդանիշն է: Աշխատանքը գրականության մեջ շարունակ ներկայացվել է հավերժական տառապանքի ընկալումներով: Երևույթ, որը միշտ հանգեցնում է անհատականության խաթարման և ոչնչացման: Հայ նորավեպի համապատկերում հավերժական տառապանքի գեղարվեստականացման լավագույն օրինակներից են Երուխանի նորավեպերը: Նա, դրանցում առաջադրելով աշխատանքի և դրանից ծնված տառապանքի հիմնախնդիրը և դիտարկելով կյանքի մշտնջենական տառապանքն ու պայքարը, նկատում է, որ մարդը, ճիշտ է, աշխատում է, սակայն նյութին տիրանում են ուրիշները: Այս առումով աշխատանքը դառնում է ոչ թե հաճույք, այլ տառապանք: Եթե Մարանի ամբողջ բաղադրությունը, վերածվելով մեկ էության, դառնում է իր և հավերի ընդհանրությունը, ապա որդին՝ Արտեմը, դեգերում է խաղամոլության, հարբեցողության, իսկ վերջում արդեն ծեր մորը լկտիաբար կողոպտելու գիտակցության տիրույթներում:

Եզրակացնելով կարելի է ասել, որ խնդրո առարկա նորավեպերի գուգահեռ դիտարկումները՝ բարոյահոգեբանական որակների անկման ուղեծրով, ակնհայտ են դարձնում, որ մարդու հոգեբանության և սոցիալական կյանքի փոխհարաբերության քննությունը Նար-Դոսի գրչի տակ ստանում է որոշակի ոճավորում: Իրարից տարբեր այս իրողությունների հիմքում հեղինակը գտնում է մարդկային վարքագծի շատ ընդհանուր եզրեր: **Եթե մի դեպքում կողոպտվում է որդին, ապա մյուս դեպքում՝ ծեր մայրը:** Հեղինակը նրանց միջոցով լրջմիտ ընդհանրացումներ է կատարում մարդու բարոյահոգեբանական կարևոր հատկանիշների շուրջ: Նա ավելի շատ հակված է ընտրելու մարդուն բանականությունից զրկող և բարոյական անկման հասցնող սոցիալական ծայրահեղ պայմանները: Գլխապտույտ արագության ընթացքում բարոյական շատ որակներ տեղի են տալիս, և մարդն ուղղակիորեն կորցնում է ի վերուստ տրված մարդկային իր նկարագիրը: Նար-Դոսը յուրօրինակ, բառի դրական իմաստով տարօրինակ արձակագիր է. Նա իր նորավեպերը չի ծանրացնում անհարկի մանրամասներով: Նրան ավելի շատ հետաքրքրում են մարդկային ներաշխարհի ամենաթույլ զարկերը: Նար-Դոսի ընկալումների համաձայն՝ նոր կենսապայմանները, այնուամենայնիվ, իրենց կնիքը թողնում են մարդու, նրա վարքագծի և բարոյահոգեբանական մի շարք որակների վրա:

Տ. Մերջանյան

**Բարոյահոգեբանական անկման ընդհանրությունները
Նար-Դոսի «Հոգուն վրա հասավ» և «Մև փողերի տոկոսը»
նորավեպերում
Ամփոփում**

Ներկա հրապարակման նպատակն է ուսումնասիրել ու արժևորել Նար-Դոսի «Մեր թաղը» նորավիպաշարի երկու ուշագրավ գործերը՝ «Հոգուն վրա հասավ» և «Մև փողերի տոկոսը», որոնք կա՛մ հպանցիկ են ուսումնասիրվել, կա՛մ գրեթե դուրս են մնացել նարդոսագիտության առանցքից: Դրանցում արձակագիրն առանց ավելորդ մանրամասնությունների նորավեպերի առանցքային պլանում դիտարկում է հոգսի, պարտականության ընկալումները: Բարոյահոգեբանական տարաբնույթ երևույթների ուսումնասիրության արդյունքում եզրակացվել է, որ գիտական որոշակի ռճավորմամբ իրարից տարբեր այս իրողությունների հիմքում հեղինակն ընդհանրացնում է մարդկային վարքագծի՝ բարոյականությամբ պայմանավորված տարաբնույթ կողմերը:

Т. Мерджанян

**Общности нравственно-психологического падения
в новеллах Нар-Доса «Нет моченьки» и «Процент с медяков»
Резюме**

Цель настоящей публикации – исследовать и оценить два примечательных рассказа, вошедшие в цикл Нар-Доса «Наш квартал», – «Нет моченьки» и «Процент с медяков». Эти произведения либо рассматривались поверхностно, либо порой вообще выпадали из поля зрения нардоведения. Показано, что в названных новеллах писатель, не прибегая к излишним подробностям, на первый план выводит понимание его героями обязанности, заботы. Исследование различных нравственно-психологических состояний героев, отображенных в новеллах, позволяет сделать вывод, что эти состояния обрисованы с определенной научной достоверностью. Автор художественно обобщает обусловленные нравственностью человека полярно противоположные стороны его поведения.

T. Merjanyan

**Common Features of the Moral-Psychological Decline in Novelette's
by Nar-Dos "Hogun vra Hasav" ("The Soul was Saved") and "Sev Pogheri
tokosy" ("The Percentage of Black Money")**

Summary

The aim of the given publication is to study and evaluate the two interesting works included in Nar-Dos's series of novelettes "Our Block" Hogun vra Hasav" ("The Soul was Saved") and "Sev Pogheri tokosy" ("The Percentage of Black Money") that were studied either on surface or were nearly excluded from the axis of works analyzing Nar-Dos's works. In these works the writer observes the perception of burden and commitment in the context of novelettes without going into extra details. In the course of analyzing various moral-psychological phenomena it was concluded that by using some scientific style in those different realities the author basically generalizes the polar sides of human behavior which are conditioned by morality.